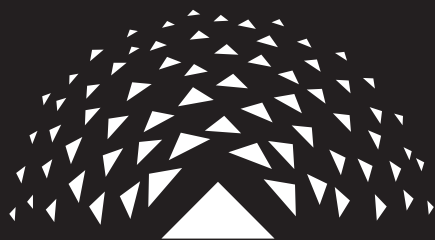

KKI

4:1

Mi várható a Közel-Keleten
és Észak-Afrikában
2020-ban? (1.)

KKI 4:1

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2020

Szerkesztő:

Szalai Máté – Budapesti Corvinus Egyetem, Külügyi és Külgazdasági Intézet

Csicsmann László – Budapesti Corvinus Egyetem

Egeresi Zoltán – Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

Marsai Viktor – Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Migrációkutató Intézet

Wagner Péter – Külügyi és Külgazdasági Intézet,

Károli Gáspár Református Egyetem

Szöveggondozás és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

Fotó:

Geographical

<https://geographical.co.uk/people/development/item/3507-the-future-of-oil-states>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

A sorozatban eddig megjelent kiadványok

2020/06. [What Can Be Expected in the Western Balkans in 2020?](#)

2020/05. [Mi várható az Európai Unióban 2020-ban?](#)

2020/04. [Mire számíthat a világgazdaság 2020-ban?](#)

2020/03. [Milyen hatással lesz a lengyel parlamenti választások eredménye a külpolitikára?](#)

2020/02. [Hogyan készülnek a nagyhatalmak a mesterséges intelligencia \(MI\) növekvő szerepére?](#)

Régebbi számaink elérhetőek a [KKI honlapján](#).

A Külügyi és Külgazdasági Intézet 4:1 című sorozatában négy kutató válaszol röviden ugyanarra – a nemzetközi politikát és gazdaságot érintő – kérdésre. Célunk a magyarországi tudományos viták elindítása és a szakértők közötti párbeszéd elősegítése. E számunkban a következő kérdésre kerestük a választ: „Mi várható a Közel-Keleten és Észak-Afrikában 2020-ban?”

CSICSMANN LÁSZLÓ

A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szakértő egyik feladata, hogy a jövőre vonatkozó forgatókönyveket készítsen – a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján. A különféle lehetőségeket rangsorolnia kell, annak megfelelően, hogy melyik inkább valószínű, és melyik kevésbé. Ha az elemzőket a Kászim Szulejmáni ellen 2020. január 3-án végrehajtott merénylet előtt megkérdezik a tábornok megtámadásának a lehetőségéről, a válaszadók többsége valószínűtlennek minősítette volna azt. A közel-keleti térségre ugyanis a nemzetközi kapcsolatokban megtapasztalt – bizonyos logikára épülő – szabályok [csak korlátozottan érvényesek](#). Paradox módon, míg a Közel-Kelet súlya rohamosan csökken a világpolitikában, addig 2020 elején a világ közvéleménye az amerikai–iráni katonai és diplomáciai csörtére figyel. [„Függetlenek vagyunk, és nincs szükségünk a közel-keleti olajra”](#) – fogalmazott az Amerikai Egyesült Államok elnöke néhány nappal Szulejmáni meggyilkolása után. A 2020-as évnek a tágabb közel-keleti térség szempontjából az egyik fő kérdése a külső szereplők politikájával, regionális befolyásával kapcsolatos.

Az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikája éppen Donald Trump elnöki ciklusának a vége felé körvonalazódik. Ennek főbb elemei: az Iránnal szembeni „maximális nyomásgyakorlás” stratégiája, a terrorizmusellenes harc folytatása és az Izraellel meglévő különleges kapcsolat fenntartása. Kászim Szulejmáni meggyilkolásával egyszerre több üzenetet is küldött Washington a közel-keleti államoknak:

- Az Egyesült Államok újraértelmezte a korábban tabunak számító témákat, és [magasabban határozták meg a red line-t](#). Washington – többek között – az izraeli–palesztin viszályban (az izraeli telepések kérdése, Jeruzsálem és a Golán-fennsík státusa), a renitens szövetséges, Törökország kapcsán, illetve a páriának számító Iránnal kapcsolatban fogalmazta újra az álláspontját.
- Az iráni Forradalmi Gárda al-Kudusz Brigádja vezetőjének a meggyilkolása nyílt üzenet Teherán számára, hogy Washington nem hagyja szó nélkül Irán regionális expanziós törekvéseit. Ennyiben a dróntámadás kifejezetten elretentő jellegűnek tekinthető.
- Az ukrán utasszállító lelövésének iráni beismerése lezárta a katonai eszkaláció szakaszát, és kifejezetten a nemzetközi jog és diplomácia síkjára terelte az eseményeket. Szulejmáni meggyilkolása egyben Irán elismerése is: [bizonyítja az országnak a térségben betöltött szerepét](#). Ennek ellenére Irán diplomáciailag vesztesként került ki az eszkalációból, hiszen a 176 civil áldozattal járó eset az iráni fegyveres erők korlátaira is rámutatott.

- Mindez azt jelenti, hogy az Egyesült Államok úgy húzódik vissza a közel-keleti térségből, hogy közben aktívan alakítja az ott zajló eseményeket (*policy maker*), s nem passzív szemlélő (*policy taker*) marad. Például Washington nem nézi tétlenül, hogy az iraki törvényhozás olyan határozatot hozzon, amely az amerikai csapatokat is távozásra kényszerítené.

A nagy kérdés természetesen [az amerikai elnökválasztás kimenetele](#). Miközben [Trump otthon számos kritikát kapott](#) a bagdadi repülőtér közelében végrehajtott támadásért, a kampánynak valójában csupán részletkérdése lesz a közel-keleti térségnek az amerikai külpolitikában betöltött helye, vagy hogy [hogyan oldható fel az az ellentmondás](#), hogy az Egyesült Államok ottani szerepvállalásának csökkenése éppen Irán és szövetségesei megerősödésének az irányába hatott. Pedig mindez egyben annak a jele is, hogy Washington [mégsem tudja függetleníteni magát a közel-keleti eseményektől](#).

EGERESI ZOLTÁN

A Közel-Kelet 2019. végi, illetve 2020. eleji történései következtében nőni fog a bizonytalanság, és ez az év is igen turbulensnek ígérkezik. A már most is zajló – azaz a jemeni, a líbiai és a szíriai – konfliktusokon túl várhatóan három probléma fogja tematizálni a régiót.

Az egyik a [Kászim Szulejmáni január eleji](#) meggyilkolása következtében megváltozó iráni külpolitikai aktivitás. Noha Teherán külügyi törekvései, prioritásai nem fognak gyökeresen új irányt venni, Szulejmáni nélkül az ország eredményessége és aktivitása feltételezhetően csökkenni fog. Az Egyesült Államok és Irán konfliktusának a kiszámítható mederben tartására utalt az iráni válaszcsoport korlátozott módja. Bár Irán a vele szövetséges csapatokon keresztül továbbra is nyomást gyakorol a régióbeli államokra, ennek határfoka mindenképp csökkenni fog. Ezzel a szaúdi-iráni viszony korábban megindult normalizálódásának újabb lendületet adhat Szulejmáni halála.

A második jelentős kihívás, hogy folytatódnak-e a 2019 őszén elkezdődött tüntetések a Közel-Keleten (Algériában, Egyiptomban, Irakban, Iránban, Libanonban vagy Szudánban), amelyeket sokan egy [új „arab tavasz”](#) eljövételére utaló jeleknek tekintettek. A 2011-es események megismétlődésére nincs sok esély – ezt az egyiptomi tüntetések leverése is jelezte –, azonban a zavargások egyes országokban a belpolitikai válságot elmélyíthetik. Ez főleg az amúgy is rendkívül megosztott és gyenge központi hatalommal rendelkező Libanonban és Irakban várható. Az év egyik nagy kérdése, hogy Irakot hogyan sikerül egyben tartani a centrifugális erővel szemben, s mennyire fog súlyosbodni a különböző regionális és nagyhatalmak – főleg Irán és az Egyesült Államok – közötti konfliktus az ország területén.

A harmadik jelentős problémát [a Földközi-tenger keleti medencéjét érintő gázvita](#), illetve ahhoz szorosan kapcsolódva Líbia helyzete szolgáltatja. A Ciprus, Izrael

és Egyiptom előterében lévő gázmezők hasznosítása és az [ezen országok közötti együttműködés](#) – valamint Görögországé – újabb szintet lép 2020-ban. A gázüzletből viszont Törökország kimaradt, és a felségvizein eddig nem jártak sikerrel a fúróhajók, ezért a (csak általa elismert) Észak-ciprusi Török Köztársaság, illetve a saját jogaira hivatkozva jóval nagyobb tengeri területet követel megának – Ciprus és Görögország rovására. A török követeléseket szentesítette a [2019. november 27-én](#) a tripoli kormánnyal megkötött megállapodás, amely egy közös líbiai–török tengeri határról is rendelkezett – a többi szereplő ellenkezését váltva ki. Akárcsak 2019-ben, 2020-ban is komoly diplomáciai összecsapások és hadihajók felvonulása várható a vitatott tengerrészen, ami a vita eszkalálódásához vezethet. Ennek egyik hadszínterévé nőtte ki magát Líbia, ahol Halifa Haftárnak a többek között Egyiptom és az Egyesült Arab Emírségek által támogatott serege már Tripolit is megközelítette. Törökország a nemzetközileg elismert tripoli kormánnyal kialakított jó kapcsolata miatt igyekezni fog stabilizálni annak a helyzetét, s nemcsak török, de vele szövetséges szíriai ellenzéki csapatokat is fog az országba küldeni.

Várhatóan a régió két konfliktusa, a jemeni és a szíriai polgárháború idén is még hosszú ideig folytatódik majd. Szíriában a nagyrészt különböző dzsihadista szervezetek által uralt Idlib tartományból Oroszország és a szíriai rezsim együttes erővel újabb területeket fog szerezni – amivel tovább növelik a Törökország határára nehezedő migrációs nyomást. A szíriai rendezést illetően Idlib helyzetén kívül a kérdés a törökök által a három hadjáratuk során megszállt határsáv, illetve a Szíriai Demokratikus Erők (SDF) és a Kurd Népvédelmi Egységek (YPG) által ellenőrzött kelet-szíriai területek sorsa lesz.

MARSAI VIKTOR

Január első heteinek eseményei fényében az Egyesült Államok és Irán közti konfliktus további fegyveres eszkalációja rövid távon valószínűtlennek tűnik. Egyrészt, mert az az USA szempontjából éppen egy választási évben terhelne meg az ország külpolitikáját egy olyan háborúval, amelynek nincs társadalmi támogatottsága; másrészt Irán számára komoly anyagi és politikai károkkal járna egy katonai összecsapás. Ráadásul az ukrán utasszállító repülőgép lelövésének körülményei jelentősen gyengítették Teherán nemzetközi pozícióit: az ország elvesztette az „áldozat” szerepét, amelyre az iráni külpolitikai narratíva épült, továbbá az iráni rakétatámadás kezdeti egyértelmű tagadása jelentősen aláásta a kormányzat szavahihetőségét, egyúttal komoly sebet ejtett az amerikai drónok lelövésében az utóbbi években elért sikerei révén javuló reputációval rendelkező iráni légvédelem presztízsén. Ugyanakkor féltő, hogy Irán a két ország közötti katonai aszimmetriát a nukleáris fegyver előállítására felé tett lépésekkel igyekszik áthidalni. Az is valószínű, hogy a Kászim Szulejmáni likvidálására adandó valódi válasza – néhány hónapos szervezőmunka után – sor fog kerülni, mégpedig egy amerikai célpont elleni kemény, látványos, de minél közvetettebb *proxy*kkal végrehajtott akció formájában.

Az Arab-öböl mentén fekvő államok közti feszültségek 2020 során mérséklődni fognak; a Katar és a kvartett közti vitákat egyre inkább háttérbe szorítja a Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek vetélkedése (például a Vörös-tenger és az Ádeni-öböl part menti államai [tanácsának](#) létrehozása). Az öbölállamok folytatni fogják a jelenlegi expanzív Afrika-politikájukat, amelynek súlypontjában Kelet-Afrika áll majd. Így az eddig az események elszenvedőiként feltűnt országok – például Szomália –, kihasználva a muszlim államok közti vetélkedést, egyre inkább alakítói lesznek a saját sorsuknak. Az öbölországok szempontjából kulcskérdés a 2018 óta tartó etiópiai átmenet támogatása és a 110 milliós népességű ország stabilitásának a fenntartása, amire az ottani rossz gazdasági helyzet és a strukturális reformok szükségessége miatt – az [eddigievek gyakorlatának megfelelően](#) – további dollármilliárdokat kell áldozniuk. Összességében azonban ez nyereséges befektetés lesz mind politikai, mind katonai, mind gazdasági téren.

2020-ban megszületik a harmadik líbiai polgárháborút lezáró döntés, de azt a nyugati országok és szervezetek (Franciaország, Olaszország, Németország, EU, ENSZ) helyett Törökország és Oroszország szerepvállalása határozza majd meg, az előbb említettek – legalábbis névleges – bevonásával. Ennek oka, hogy Teherán és Moszkva – még ha kezdetben nem hivatalos formában is – jelentős katonai erőt is hajlandó volt megmozgatni az érdekeik eléréséhez. Mivel az eltérő líbiai politikai oldalt támogató orosz és török érdekek között nincsenek antagonisztikus ellentétek, illetve nem látszik, hogy a szembenálló felek bármelyike is képes lenne a döntő katonai győzelemre, a legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy fenntartva Líbia *de facto* megosztottságát, azt valamilyen konföderációs formában *de jure* is megerősítik. A belpolitikai játszmaiban komoly szerepet kapnak majd a miszrátai csoportok, amelyek mára lényegében átvették a nemzetközileg elismert tripoli kormányzat vezetését.

WAGNER PÉTER

A térségben továbbra is az instabilitás lesz a meghatározó; a kérdés csak az, hogy hol milyen mértékben. Egyfelől továbbra is élénk békés (legalábbis a tüntetők részéről) tiltakozó mozgalmakra lehet számítani, amelyeket a sajtó és a szakértők egy része máris az „arab tavasz 2.0” névvel illet. A többek között Algériában, Libanonban, Irakban és Szudánban zajló demonstrációk már a tényükkel is meglepetést okoztak, azzal pedig még inkább, hogy nem fulladtak ki néhány hét vagy hónap után. Az mindenképpen figyelemre méltó, hogy a 2011-es forradalmi hangulatban fiatalok tömegei látnak ismét reményt, lehetőséget arra, hogy a politikai céljaikat és véleményüket kivigyék az utcára, és ott próbáljanak nyomást gyakorolni a kormányra.

Ott, ahol a fegyvereké a szó, 2020-ban komoly változások elé nézhetünk. Szíriában folyamatos a hatalom térdnyerése, és idén talán az utolsó ellenzéki területet, Idlib tartományt is elveszi. A kormányerők orosz és iráni segédlettel már tavaly elkezdték

az offenzívát, Törökország felé folyamatosan özönlik a menekültáradat. Amennyiben a művelet sikerrel jár, már „csak” a török jelenlét kérdése marad hátra, de arról még senkinek sincsenek elképzelései. A legutóbbi török invázió megmutatta, hogy a szíriai kurd erők nem jelentenek valódi ellenfelet egy reguláris haderőnek, és a tárgyalási pozícióik is igencsak gyengék Damaszkusszal szemben. Ez fontos indikátor Rozsava Szírián belüli jövőjét illetően.

Líbiában hasonló trendeket látunk. Halifa Haftár tábornok és a mögötte álló nemzetközi erők folyamatosan növelik a befolyási területüket. Véleményem szerint a 2020. január 2-án jóváhagyott török beavatkozás nem fordítja meg ezt a folyamatot, és még idén el fog esni Tripoli. Haftár tábornok önbizalmát mutatja, hogy az orosz–török bábáskodás mellett Moszkvában összehívott egyeztetést egyszerűen otthagya, miután nem teljesültek a feltételei.

A konfliktusok közül egyedül Jemenben nem várok áttörést. Egyrészt a húsz mozgalmon belül is felerősödtek a belső ellentétek, másrészt a kormányerők közötti feszültségek is látványossá váltak, amikor az elnököt támogató és a dél-jemeni erők egymást támadták tavaly Ádenben. Bár a szaúdi közvetítésnek köszönhetően egyelőre fegyvernugvás van az utóbbi csoportok között, az ellentétek strukturális gyökerei nem szűntek meg. A jemeni háború kapcsán szerintem 2020 elsősorban arról fog szólni, hogy Rijád miként tud onnan kivonulni, és hogyan tudja ezt a sikeresen lezárhatatlan háborút mégis lezárni.

A terrorizmus és a nagy terrorszervezetek szerepe 2020-ban mérsékeltebb lesz, mint az előző években. A katonailag szétvert Iszlám Állam az újjászerveződés fázisában van, és már folyamatosan erősíti a jelenlétét Észak-Irakban. Ez a trend folytatódni fog, hiszen azt az ország belső problémái is segítik. Az aktivitásuk azonban nem fog a korábbihoz hasonlóan kritikus mértéket elérni. Az al-Káida is keresi a helyét ebben a megváltozott helyzetben, és bár vannak olyan elemzők, akik valamilyen módon történő visszatérésüket jósolják, annak érdemi nyomait ma még nem látni. Ha a terrorszervezet Idlibben is elveszíti a bázisát, azzal csak még inkább gyengülni fog.

Az amerikai–iráni konfliktus 2019–2020 fordulójára időzített eszkalációja a két fél racionalitásának köszönhetően nem vált visszafordíthatatlanná. Nagy a vita arról, hogy Washington milyen „meggyőzőerőt” fog idén Teheránnal szemben alkalmazni. Véleményem szerint az inkább politikai és gazdasági természetű lesz, mert a katonai konfrontáció nem jönne jókor Donald Trumpnak, de az is biztos, hogy – akárcsak a 2019. decemberi, a bagdadi amerikai nagykövetség elleni támadást – minden olyan esetet meg fog torolni, amelyben amerikai állampolgárok sérülnének vagy halnának meg. A „szürke zónában” a két ország természetesen tovább folytatja majd az egymás elleni műveleteit, de ez a „*business as usual*” része lesz.

Érdekes és sokat ígérő folyamat lesz Szaúd-Arábia eddigi szerepének a megváltozása. Az elmúlt években Mohamed bin Szalmán trónörökös irányítása alatt az ország felvállalta Iránnal és Katarral szemben a konfliktusokat, de 2019-ben elindult valamiféle enyhülés, amely mindkét relációban mutatott is már – igaz óvatos – kedvező jeleket. Ha ez folytatódna és kiteljesedne 2020-ban, az azon pozitív fejlemények egyike lenne, amelyekből sajnálatosan keveset látunk a térségben mostanság.